

سوال

چشم زخم چیست؟ در این سایت این اصطلاح را زیاد می‌بینم. ممکن است توضیح دهید؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

برای روشن شدن مساله برخی از سولات و فتاوی مربوط به چشم زخم را ذکر خواهیم کرد. امیداوریم مفید واقع شود.

از علمای کمیسیون دائمی افتاء پرسیده شد: حقیقت چشم زخم چیست؟ خداوند فرموده است: **ومن شر حاسد إذا حسد**. و آیا حدیثی که از پیامبر ﷺ نقل می‌کنند مبنی بر اینکه **یک سوم کسانی که در قبرها هستند به سبب چشم زخم است** صحیح است؟ و اگر انسان شک کرد که مورد حسادت کسی قرار کرده چه باید بگوید یا انجام دهد؟ آیا گرفتن آب شستشوی شخصی که چشم زده برای شخصی که مورد چشم زخم قرار گرفته باعث شفا است؟ این آب را باید بنوشد یا با آن خود را بشوید؟

علمای کمیسیون فتوا چنین پاسخ دادند:

... اصل چشم زخم از خوش آمدن شخصی از چیزی یا کسی سرچشمه می‌گیرد سپس خاصیتی خبیث از درون شخص آن را دنبال می‌کند و برای تاثیر آن به شخص مورد هدف نگاه می‌کند. خداوند متعال پیامبرش محمد ﷺ را امر نموده تا از حسود به خدا پناه برد و فرموده است: **ومن شر حاسد إذا حسد** (و از شر حسدورز هنگامی که حسد می‌ورزد [به الله پناه ببر]). هر چشم زننده‌ای حسود است، اما هر حسودی چشم نمی‌زند، و از آنجایی که حسود اعم از چشم زننده است، پناه بردن از او به معنای پناه بردن از کسی که چشم می‌زند هم هست. چشم زخم همانند تیری است که از درون شخص حسدورز به سوی شخص مقابل پرتاب می‌شود که ممکن است به او اصابت کند یا نکند، و اگر شخص مقابل بی‌دفاع باشد در وی اصابت می‌کند و زخمی‌اش می‌سازد و اگر به وی برخورد کند اما طرف مقابل مسلح باشد و راهی برای نفوذ تیر نگذاشته باشد در وی اثر نمی‌کند و چه بسا به شخص مهاجم برگردد. (از **زاد المعاد** با تصرف اندک)

از رسول الله ﷺ احادیثی درباره‌ی چشم زخم روایت شده است، از جمله آنچه در صحیحین از عائشه - رضی الله عنها - روایت گردیده که گفت: رسول الله ﷺ به من دستور می‌داد تا [برای در امان ماندن] از چشم زخم، برای خود رُقیه بخوانم.

همچنین امام مسلم و احمد و ترمذی از ابن عباس - رضی الله عنهما - از پیامبر ﷺ روایت کرده‌اند که فرمود: **چشم حق است و اگر قرار بود چیزی از قدر پیشی بگیرد، چشم از آن پیشی می‌گرفت، و اگر از شما خواستند [برای معاینه‌ی شخصی که گمان می‌کنند از شما چشم خورده] خود را بشویید [و آب آن را به آن‌ها بدهید] چنین کنید آلبانی در سلسلة الصحیحة (۱۲۵۱) آن را صحیح دانسته است.**

امام احمد و ترمذی (۲۰۵۹) از اسماء بنت عمیس - رضی الله عنها - روایت کرده‌اند که گفت: ای پیامبر خدا، فرزندان جعفر دچار چشم زخم می‌شوند؛ آیا برایشان رقیه بخوانیم؟ فرمود: **آری؛ زیرا اگر قرار بود چیزی از قدر پیشی گیرد، چشم از آن پیشی می‌گرفت آلبانی در صحیح ترمذی آن را صحیح دانسته است.**

ابوداود از عائشه - رضی الله عنها - روایت کرده که گفت: به شخصی که چشم زده دستور می‌دادند تا وضو بگیرد، سپس با آب وضویش کسی را که چشم خورده بود می‌شستند. آلبانی در صحیح ابی‌داود آن را صحیح دانسته است.

همینطور امام احمد (۱۵۵۵۰) و مالک (۱۸۱۱) و نسائی و ابن حبان از سهل بن حنیف روایت کرده که پیامبر ﷺ [از مدینه] به سوی مکه بیرون رفت و او نیز همراهش رفت تا آنکه به **شعب الخرار** در جحفة رسیدند؛ سهل که مردی سفید و خوش هیكل بود، حمام کرد. در این حال عامر بن ربیع که از بنی عدی بن کعب بود او را در حال حمام دید، پس گفت: تاکنون پوستی مانند این ندیده‌ام حتی از دختران باکره! ناگهان سهل بیهوش شد و بر زمین افتاد. او را به نزد رسول الله ﷺ بردند. فرمود: **آیا کسی را متهم می‌کنید؟** گفتند: عامر بن ربیع به او نگرست! پیامبر ﷺ عامر را فرا خواند و بر وی خشمگین شد و گفت: **برای چه کسی از شما برادرش را می‌کشد؟ چه می‌شود وقتی از چیزی خوشتر می‌آید دعای برکت کنی؟** سپس به او فرمود: **خود را بشوی** پس صورت و دستان و آرنج‌ها و گوشه‌های پاها و داخل لباس خود را شست و آبش را در ظرفی ریخت و آن آب را بر سر و کمر و پشت او ریختند... ناگهان سهل برخاست، گویی هیچ مشکلی برایش پیش نیامده باشد». شیخ آلبانی این حدیث را در مشکاة (۴۵۶۲) صحیح دانسته است.

جمهور علما چشم زخم را به دلیل این احادیث و احادیث دیگر ثابت می‌دانند و همینطور برای اینکه چشم زخم عملاً موجود و قابل مشاهده است.

اما حدیثی که شما ذکر کردید مبنی بر اینکه **یک سوم کسانی که در قبرها هستند بر اثر چشم زخم مرده‌اند** درباره‌ی صحت آن اطلاع نداریم، اما صاحب کتاب نیل الأوطار از بزار با سند حسن حدیثی را از جابر بن عبدالله - رضی الله عنه - نقل کرده که پیامبر ﷺ فرمودند: **بیشتر امت من پس از قضا و قدر الله به سبب چشم زخم می‌میرند.**

بنابراین شایسته است که انسان مسلمان خود را از شیاطین - چه جن و چه انس - با نیروی ایمان و اعتماد و توکل به الله و پناه بردن به سوی او و دعاهای نبوی و خواندن سوره‌های فلق و ناس و فاتحه و آیت الکرسی در امان بدارد. همچنین با دعاهایی مانند **أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَأَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَمِنْ شَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ**

هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ (به کلمات کامل الله پناه می‌برم از خشم و مجازات او و از شر بندگانش و از وسوسه‌های شیاطین و از اینکه نزدم حاضر شوند) و سخن خداوند متعال: **حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ** و دیگر دعا‌های شرعی.

اگر انسان دانست که توسط چه کسی چشم خورده است یا به کسی شک کرد، به او (کسی که چشم زده است) دستور می‌دهند تا برای برادرش خود را بشوید، به این صورت که ظرفی از آب برایش می‌آورند، سپس دو دست خود را در آن می‌کند و آب در دهان می‌زند و در ظرف می‌ریزد، سپس صورت خود را در ظرف می‌شوید و سپس دست چپ خود را در ظرف می‌کند و بر زانوی راست خود آب می‌ریزد به طوری که آب در ظرف بریزد، سپس دست راست خود را در ظرف می‌کند و بر زانوی چپ خود آب می‌ریزد و سپس لباس زیر (مثلا ازار یا شلوار) خود را می‌شوید و [آب آن را در ظرف می‌ریزد] آنگاه آب آن را یک باره از پشت سر بر روی کسی که چشم خورده می‌ریزند و به اذن خداوند شفا می‌یابد.

فتاویٰ کمیسیون دائم پژوهش‌های علمی و فتوا (۱/ ۱۸۶).

از شیخ محمد بن صالح العثیمین پرسیده شد:

آیا انسان دچار چشم زخم می‌شود؟ و در این صورت، چشم زخم چطور معالجه می‌شود؟ آیا ترس از چشم زخم مخالف توکل نیست؟

ایشان چنین پاسخ دادند:

نظر ما درباره‌ی چشم زخم این است که حقیقت دارد و از نظر شرع و حس ثابت است. الله متعال می‌فرماید: **وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ [قلم/ ۵۱]** (و آنان که کافر شدند چیزی نمانده بود که تو را چشم بززند) ابن عباس و دیگران در تفسیر این آیه گفته‌اند: یعنی تو را با نگاه‌هایشان چشم بززند. همچنین پیامبر ﷺ می‌فرماید: **چشم حق است و اگر قرار بود چیزی از قدر سبقت بگیرد، چشم از آن پیشی می‌گرفت، و اگر از شما خواستند خود را [برای مداوای کسی که چشم خورده] بشوید، چنین کنید** به روایت مسلم. همین‌طور آنچه نسائی و ابن ماجه درباره‌ی داستان چشم خوردن سهل بن حنیف از عامر بن ربیع روایت کرده‌اند...

در واقع نیز چشم زخم را می‌توان مشاهده کرد و نمی‌توان انکارش نمود.

در صورت وقوع چشم زخم، بیمار را باید با این روش‌های شرعی مداوا نمود:

۱- خواندن [قرآن یا دعا بر خود] رسول الله ﷺ می‌فرماید: **رقیه خوانده نمی‌شود مگر برای چشم زخم یا تب** به روایت ترمذی (۲۰۵۷) و ابوداود (۳۸۸۴) و جبرئیل، بر پیامبر ﷺ چنین رقیه می‌خواند: **بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ**

كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ أَوْ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ (به نام الله تو را مداوا می‌کنم [و مصون می‌دارم] از هر چه تو را آزار می‌دهد، و از هر نفس یا چشم حسود، الله تو را شفا دهد، به نام الله تو را مداوا می‌کنم).

۲- شستن شخصی که چشم زده و ریختن آب شستشوی او بر بیمار، چنانکه پیامبر ﷺ در حدیث پیشین به عامر بن ربیعہ دستور داد.

اما گرفتن مدفوع یا ادرار شخص هیچ اصلی در شرع ندارد. همینطور گرفتن آثار او، بلکه آنچه وارد شده شستن اعضای بدن و داخل لباس اوست. والله اعلم.

اما در امان داشتن خود از چشم و مواظب بودن هیچ اشکالی ندارد و منافاتی با توکل ندارد بلکه عین توکل است، زیرا توکل یعنی اعتماد به الله - سبحانه و تعالی - همراه با برگرفتن اسبابی که مباح است یا به آن دستور داده شده، و رسول الله ﷺ حسن و حسین را با این دعا در پناه خداوند قرار می‌داد: **أُعِيذُكُمْ بِاللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ** (شما را از هر شیطان و حیوان موزی و از هر چشم زیانبار به کلمات کامل الله پناه می‌دهم) به روایت ترمذی (۲۰۶۰) و ابوداود (۴۷۳۷) و می‌فرمود: **ابراهیم، اسحاق و اسماعیل را اینگونه در پناه خداوند قرار می‌داد** به روایت بخاری (۳۳۷۱).

فتاوی شیخ ابن عثیمین (۱۱۷-۱۱۸).

و الله اعلم.